

УДК 37.01:378

Віра ПЕТЛЯЄВА

м. Миколаїв

verap10@rambler.ru

КРИТЕРІЇ ВИХОВАННЯ МОРальної КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті проаналізовано поняття «моральна культура». Обґрунтовано проблему виховання моральної культури у студентів вищих педагогічних навчальних закладів в системі підготовки вчителя іноземної мови. Проаналізовано останні дослідження та публікації з проблеми виховання моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов. Доведено значущість формування моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов. Визначено критерії виховання моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов. У відповідності з критеріями обґрунтовано рівні формування моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов.

Ключові слова: культура, критерії, мораль, моральна культура, моральні цінності, моральне виховання.

Становлення нової освітньої парадигми на теренах української освіти зумовлено не тільки глибокими соціально-економічними перетвореннями, а й інтенсивним розвитком сучасних теоретико-методологічних підходів до процесу професійної підготовки майбутнього вчителя, застосуванням інноваційних навчальних та виховних технологій, упровадженням якісно нових, дієвих дидактичних моделей, спрямованих на формування загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов.

Пріоритетним напрямом державної політики щодо розвитку вищої освіти є компетентнісний підхід, що знайшло своє відображення у «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» та документах Болонського процесу. При цьому іноземна мова виступає потужним розвивальним ресурсом формування загальнокультурної компетентності студентів, зокрема майбутніх учителів іноземної мови.

Зміни морально-ціннісних орієнтирів на сучасному етапі розвитку України актуалізували проблему виховання високих моральних цінностей у майбутніх учителів іноземних мов.

Постановка проблеми обумовила **мету статті** – проаналізувати поняття «моральна культура» та визначити критерії виховання моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов.

У сучасних умовах розвитку суспільства науково-теоретичні засади формування особистості, її загальної і, зокрема, моральної

культури розроблялися у працях І. Грязнова, І. Зязюна, В. Лозового, О. Олексюк, В. Плахтій, Г. Б. Полякової, О. Пометун, О. Савченко, О. Сухомлинської, Л. Хоружої. Виділенням критеріїв моральної вихованості займається ряд дослідників К. Байша, Л. Бурдейна, О. І Денищик, В. Діуліна, О. М. Кузнецова.

Виховання морально-ціннісних стосунків вивчають Ш. Амонашвілі, І. Бех, Є. Гармаш, І. Єрмаков, В. Киричок, Л. Макрідіна, В. Назаренко, Н. Ничкало, О. Павленко, Г. Сагац, Л. Сохань, В. Тихонович, К. Чорна та інші.

Стосовно виховання моральної культури на заняттях з іноземної мови мають велике значення дослідження зарубіжних методистів та лінгвістів (Amer A. A., Auernheimer G., Carrier M., Gates W. M., Grecia G. D., Janshof F., Kern R. R., Neuner G., Oxford R. L., Schwartz M., Virbacher A. та ін.).

Важливий внесок у розуміння сутності моральної культури людини мають праці відомого китайського філософа Конфуція та німецьких мислителів А. Шопенгауера та Ф. Ніцше. На двох загальних ідеях – самоцінності і людській особистості базується й етична система Іммануїла Канта. Праці багатьох великих педагогів Я. А. Коменського, Д. Локка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо проникнуті ідеями моральності. Духовні витoki моралі українського народу глибоко розкриті у працях Григорія Савича Сковороди про духовний світ людини. Шлях до морального вдосконалення філософ бачив у самопізнанні, освіті, науці. «Кожен повинен пізнати свій народ, і в народі себе» [5, 115].

Моральна культура являє собою складну структуровану систему. У першоосновах моральної культури Гуменнікова Г. Р. вона представлена трьома блоками, що включають: уміння будувати взаємовідносини з оточуючими, навички етикету й елементи етики стосунків, поведінкова і моральні дії [2, 38]. Елементи моральної культури – моральна поведінка і моральна свідомість – можуть розглядатись як мудрість, тобто найвища ознака моральної культури особистості.

Істинно людську мораль неможливо розвинути за допомогою наслідування, навіювання, примусу. Всяка поведінка особистості лише тоді моральна, переконаний І. Бех, коли вона є результатом свідомої волі й переконання [1, 24].

Моральна культура включає в себе, поперше, найхарактерніші для певної конкретно-історичної епохи моральні цінності; по-друге, ставлення до цих цінностей, реалізоване в моральній здатності й готовності бути відповідним потребам прогресивного особистісного розвитку. Визначаючи сутність моральної культури особистості, зважали на неправомірність її розуміння тільки як міри оволодіння панівними у даному суспільстві моральними цінностями. Адже такі цінності можуть слугувати критерієм розвиненості суспільства не самі собою, а лише при зіставленні з дійсними суспільними інтересами. Тому критерієм розвитку моральної культури особистості «слід вважати якісну характеристику усталених моральних цінностей» [4, 193]. Отже, до моральної культури особистості належать пізнання та засвоєння моральних цінностей суспільства, готовність і здатність особистості не тільки до їх творчої реалізації, а й до створення нових.

Відомі педагоги В. Галузьяк, І. Подласий, М. Сметанський, В. Шахов за спрямованістю, способом і місцем застосування умовно поділяють критерії вихованості особистості на дві групи: 1) пов'язані з виявом результатів виховання в зовнішній формі – судженнями, оцінками, вчинками, діями особистості; 2) пов'язані з явищами, схованими від очей вихователя, – мотивами, переконаннями, поглядами, орієнтаціями [7, 363].

На основі аналізу педагогічних наукових досліджень науковець О. Яцій виокремлює три напрями в оцінці морального розвитку

особистості: функціональний атомарний підхід, що рекомендує спиратися на численний перелік моральних якостей; інтегративний підхід, що пропонує спиратися на якийсь один, максимально широкий критерій, який дозволяє виявити і стисло зафіксувати головний зміст особистості, що визначає звичайну лінію її поведінки (моральна готовність вихованця тощо); комплексний, інтегрально-аналітичний підхід – у ньому інтегративний підхід виконує роль провідного методу вивчення вихованості; функціональний – як допоміжний [6, 303].

В. В. Діуліна зазначає що, система критеріїв сформованості моральної культури студентів передбачає: сформованість її характерологічних ознак, наявність професійно необхідних моральних якостей; інтерес щодо морального самовиховання, усвідомлення моральних вчинків і дій; вияви моральної поведінки в стосунках з іншими людьми [3, 88].

Проаналізувавши різні підходи до визначення критеріїв моральної культури ми визначили критерії сформованості моральної культури майбутніх вчителів іноземних мов:

Когнітивний:

- 1) усвідомленість, глибина і системність етичних знань;
- 2) інтерес до моральних цінностей української, зарубіжної та світової культури, потреба розширювати свій кругозір в області етики;
- 3) активна позиція у придбанні етичних знань;
- 4) повнота уявлень про гуманістичну педагогічну культуру і якості, необхідні вчителю.

Емоційно-оцінний:

- 1) здатність до співчуття, співпереживання;
- 2) міцність моральних переконань;
- 3) наявність оціночних і рефлексивних умінь;
- 4) адекватна самооцінка;
- 5) ставлення до рідної культури як до цінності, любов до неї, прагнення до її збагачення;
- 6) вміння оцінити вплив зарубіжної культури на українську культуру, прагнення знайомити дітей з моральними цінностями народів, які розмовляють англійською мовою.

Діяльнісний:

- 1) сформованість моральних звичок;
- 2) вміння робити моральний вибір в новій ситуації, керуючись високоморальними

мотивами, здатність до морального творчості;

- 3) моральне і професійне самовдосконалення;
- 4) вміння транслювати духовні цінності рідної та зарубіжної культури.

Визначення рівня розвитку моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов є складною проблемою, оскільки необхідно з'ясувати як відповідність вчинків майбутніх вчителів національним і загальнолюдським цінностям, так і глибинних внутрішніх факторів, що викликають ці вчинки. У відповідності з критеріями ми виокремили характеристики трьох рівнів сформованості моральної культури:

Високий рівень. Студенти характеризуються наявністю глибоких, систематизованих знань про моральні цінності рідної та зарубіжної культури, умінням бачити їх подібності та відмінності, аналізувати етичні явища, пояснювати причини вчинків, узагальнювати факти моральної практики, бачити логічні зв'язки між ними. Вони виявляють високий інтерес до моральної культури англomовних країн і стійке прагнення накопичувати знання про неї, щоб використовувати їх у власному самовихованні і вихованні школярів. Студенти характеризуються активною позицією у придбанні етичних знань. У процесі вивчення моралі виявляють творчу ініціативу, захопленість, відкритість новому, дослідницькі здібності. Мають систематизованими знаннями про професійну етику, усвідомлюють її вимоги стосовно до своєї особистості, мають чіткий, продуманий у всіх рисах ідеал вчителя. У студентів високо розвинена здатність до емпатії, а також експресивні здібності. Студенти проявляють емоційну зрілість, вміння володіти собою. Вони володіють міцними моральними переконаннями, що поєднуються з розвиненими оціночними вміннями. Розуміння, співчуття, терпимість до помилок оточуючих поєднуються у них з принциповістю і вимогливістю до інших і до себе, коли мова йде про дотримання основних моральних норм. Рефлексія стала для них звичкою. Студенти володіють адекватною самооцінкою, що поєднує самокритичність і прийняття себе, віру в свої сили. Пишаються українською культурою, стурбовані за її долю, замислюються про шляхи її творчого розвитку і збагачення. Студенти характеризу-

ються не тільки сформованістю моральних звичок, але і здатністю здійснювати моральний вибір в нестандартних ситуаціях. Усвідомлюють необхідність власного морального творчості для вдосконалення суспільних норм моралі, прагнуть до цієї творчості. Студенти регулярно займаються моральним самовдосконаленням, мають достатньо повну, розгорнуту програму самовиховання. У колективі ці студенти займають сприятливе положення, їх моральні та волевольві якості високо оцінюються викладачами та товаришами. Усвідомлюючи свою майбутню роль транслятора духовних цінностей, наполегливо опановують необхідними для цього вміннями, застосовують ці вміння в ході педагогічної практики. Готові до спілкування з дітьми на ціннісно-смысловому рівні, до реалізації виховних можливостей предмета «Іноземна мова».

Середній рівень. Студенти характеризуються усвідомленим засвоєнням знань про моральні цінності, але знання відрізняються меншою глибиною і системністю, ніж у студентів з високим рівнем сформованості когнітивного компонента. Ініціативу і самостійність у придбанні етичних знань ці студенти проявляють нерегулярно. Інтерес до моральної культури країн досліджуваного мови достатньо високий, студенти замислюються про застосування знань про неї в майбутній педагогічній діяльності. Володіють певними знаннями про професійну етику (менше повними, ніж студенти високого рівня), намагаються співвідносити вимоги, пропоновані суспільством до професії вчителя, з власними якостями і здібностями. Студенти прагнуть розуміти внутрішній світ інших людей, співпереживати їм, але можуть проявити байдужість або неадекватно висловити свої почуття. Їхні переконання менш міцні, ніж у студентів високого рівня: за деякими етичних питань позиція не сформована, трапляються спроби виправдати свої і чужі аморальні вчинки обставинами, в яких ці вчинки здійснювалися. Самоаналіз менш глибокий, ніж у студентів високого рівня, не сформована потреба застосувати його постійно. Мають дещо заниженою або дещо завищеною самооцінкою. Студенти пишаються рідною культурою, обурені впливом західної культури на моральність українського народу. Вони не бачать можливості збагачення української культури шля-

хом творчого контакту з зарубіжною культурою, що веде до недооцінки ними виховної ролі предмета «Іноземна мова». Моральні звички знаходяться на різних стадіях сформованості, деякі навички гуманного поведінки недостатньо стійкі. Студенти здатні здійснювати моральний вибір в нових ситуаціях, але можуть розгубитися при зіткненні зі складними моральними колізіями, вирішення яких вимагає аналізу великої кількості чинників. Прагнуть дотримуватися моральні норми, не ставлячи собі завдання їх вдосконалення. У колективі займають середнє положення. Викладачі та товариші відзначають в їхньому характері переважання позитивних якостей. Професійним і моральним самовдосконаленням займаються епізодично, готують себе більше до передачі школярам знань, ніж до обміну цінностями, смислами.

Низький рівень. Знання про рідну та зарубіжну моральну культуру безсистемні, уривчасті. Студенти характеризуються пасивною позицією в придбанні етичних знань. Вони виявляють певний інтерес до моральних цінностей країн, що вивчається, але не замислюються про застосування отриманої інформації. Мають уявлення про поняття професійної етики і якостях, необхідних вчителю, але ці знання не придбали для студентів особистісного сенсу. Студенти часто проявляють емоційну глухоту, небажання вникати в проблеми інших людей. Їх моральні переконання неміцні. Не відчувають потреби в самоаналізі, застосовують його епізодично. Самооцінка необ'єктивна (сильно завищена або сильно занижена), може бути дуже нестійкою або, навпаки, консервативною. Студенти виявляють недостатній інтерес до проблеми впливу зарубіжної культури на українську культуру. Моральні звички сформовані недостатньо,

спостерігаються окремі антигуманні прояви. Дотримання моральних норм в нових ситуаціях викликає у цих студентів труднощі. У колективі займають досить несприятливе становище. Їх особистісні якості оцінюються викладачами та однокурсниками по перевазі негативно. Студенти не займаються професійним і моральним самовдосконаленням.

Отже, моральна культура є одним з головних компонентів в системі підготовки майбутнього вчителя іноземних мов. Нами було визначено три критерії сформованості моральної культури майбутніх вчителів іноземних мов: когнітивний, емоційно-оцінний та діяльнісний. Залишається невирішеним питання обґрунтування методів та критеріїв оцінки однієї із важливих компетентностей майбутнього вчителя іноземних мов формування гармонійно розвиненої особистості, її професіоналізму і морально-етичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості / І. Д. Бех // Рідна школа. – 1995. – № 9. – С. 23–25.
2. Гуменнікова Г. Р. Першооснови моральної культури особистості. – К., 1995 – 296 с.
3. Діуліна В. В. Соціально-педагогічні умови формування морально-етичної культури майбутнього керівника у сфері управлінської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Діуліна Віра В'ячеславівна. – Харків, 2002. – 187 с.
4. Етика: Навч. посібник / Т. Г. Аболіна, В. В. Єфіменко, О. М. Лінчук та ін. – К. : Либідь, 1992. – 328 с.
5. Метуев В. М. Культура и история. – М, 1977 – 354 с.
6. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [Бартенєва І. О., Богданова І., Бужина І. В. та ін.] ; Південноукр. держ. пед. ун-т (м. Одеса). – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2002. – 344 с.
7. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов : учебн. пособ. для студ. вузов / И. П. Подласый. – М. : Владос-Пресс, 2001. – 368 с.

Vera PETLIAIEVA
Mykolaiv

THE CRITERIA FOR UPBRINGING OF MORAL CULTURE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS

The article analyzes the concept of the term «moral culture». The problem of educating moral culture among students of higher educational institutions in training foreign language teachers is substantiated. The past researches and publications on the issue of education of moral culture of future teacher of foreign languages is analyzed. The importance of the formation of moral culture of future teacher of foreign languages is proved. The criteria of education of moral culture of future teacher of foreign languages are defined. In accordance with the criteria of formation of moral culture of future teacher of foreign languages the levels are specified.

Key words: culture, criteria, morality, moral culture, moral values, moral education.

Вера ПЕТЛЯЕВА
г. Николаев

КРИТЕРИИ ВОСПИТАНИЯ МОРАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

В статье проанализировано понятие «нравственная культура». Обоснованно проблему воспитания нравственной культуры у студентов высших педагогических учебных заведений в системе подготовки учителя иностранного языка. Проанализированы последние исследования и публикации по проблеме воспитания нравственной культуры будущего учителя иностранных языков. Доказано значимость формирования нравственной культуры будущего учителя иностранных языков. Определены критерии воспитания нравственной культуры будущего учителя иностранных языков. В соответствии с критериями выделено уровни формирования нравственной культуры будущего учителя иностранных языков.

Ключевые слова: культура, критерии, мораль, нравственная культура, нравственные ценности, нравственное воспитание.

Стаття надійшла до редколегії 29.01.2016

УДК 378.017.4:008

Тетяна ПОТАПЧУК
м. Рівне

СУСПІЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕРЦЕПТИВНОГО ЕТАПУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ

Формування національно-культурної ідентичності студентів здійснюється в процесі організації викладачем ідентифікаційно-спрямованої навчально-виховної діяльності, що передбачає опанування студентами національно-культурними цінностями. Так, формування національно-культурної ідентичності студентів вміщує декілька етапів: змістовий, перцептивний та ціннісно-смысловий. У статті розписано діяльність викладачів та студентів на перцептивному етапі формування національно-культурної ідентичності. Подано виховні заходи, теми кураторів та теми, які обговорювалися у педагогічних вітальнях; розписані польові табори-експедиції.

Ключові слова: перцептивний етап, національно-культурна ідентичність, національно-культурні цінності, навчально-виховна діяльність, виховні години.

Формування національно-культурної ідентичності студентів включало такі етапи: а) змістовий; б) перцептивний; в) ціннісно-смысловий.

Перцептивний етап формування національно-культурної ідентичності здійснювався шляхом реалізації навчально-виховної програми. Участь в експерименті брали студенти ВПНЗ всіх регіонів України.

Перцептивний етап – безпосереднє сприймання суспільних (національно-культурних) об'єктів та процесів, формування на їх основі уявлень. Активне сприйняття пов'язане як з безпосередніми (зоровими, слуховими, тактильними) відчуттями, так і з емоціями, переживаннями, мотивами, вже сформованими у студентів цінностями. На даному етапі формувалися суспільні, національні, етнічні та культурні образи в процесі здійснення різних видів педагогічно регульованої

навчально-виховної діяльності: у національному культурологічному освітньому середовищі (виховні години, педагогічні вітальні, засідання клубу «Інтелект нації»), а також і в природному середовищі (екскурсії, походи, польові табори-експедиції та ін.).

Даний етап формувального експерименту був спрямований на актуалізацію емоційного компонента національно-культурної ідентичності студентів, а саме формування їх національної гідності, почуття національної солідарності та згуртованості, розвиток етнонаціональних почуттів.

Головними завданнями на перцептивному етапі дослідження були:

- формування настановлень на пізнання себе: як представника етносу та суб'єкта етнічної культури, творча діяльність якого може впливати на долю етнічної спільноти;